

UOT 94 (479.24)

ATƏT-İN MİNSK QRUPUNUN ROMA-PARİS-VYANA
“CƏDVƏL”LƏRİ: PROBLEMLƏR VƏ NƏTİCƏSİZLİK

İSMAYIL MUSA

*Bakı Dövlət Universiteti**ismayilmusa@bsu.edu.az*

Məqalədə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması prosesindəki indiki yeni tarixi mərhələnin mahiyyəti, reallıqları və tələbləri (şərtləri) açıqlanır. Habelə problemin hərbi yolla həllinə başlanılmasının səbəbləri vurğulanır. Araşdırmada əsas diqqət ATƏM-in Minsk Qrupunun vasitəçilik missiyasının ilkin dönmənin təhlilinə verilir. Burada MQ-nin Roma – Paris – Vyana “Cədvəl”lərinin başlıca obyektiv müddəaları və neqativ cəhətləri nəzərdən keçirilir. Daha sonra vasitəçilik qrupunun ilkin fəaliyyətinin (“Cədvəl”lər və s.) nəticəsizliyini şərtləndirən amillərlə bağlı bəzi ümumiləşdirilmələr aparılır.

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Minsk Qrupu, Roma – Paris – Vyana “Cədvəl”ləri, uğursuzluq (nəticəsizlik), hərbi yolla həll

Giriş. Hazırda Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünün nəticələrinin aradan qaldırılması və “Dağlıq Qarabağ problemi”nin həlli prosesində tamamilə yeni və köklü keyfiyyət fərqli tarixi mərhələ başlamışdır. Bu həlledici dönməni səciyyələndirən başlıca məqamlar aşağıdakı müddəa və tezislərlə ifadə (formulə) edilə bilər. Belə ki, **bu yeni tarixi mərhələ:**

- a) münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasına yönəlik çoxsaylı və çoxşaxəli vasitəçilik səylərinin tam **nəticəsizliyinin** (Ermənistanın işğalçılıq siyasətinin davamı üzündən) **nəticəsidir**;
- b) habelə ATƏT-in Minsk Qrupunun (MQ) xeyli uzunsürən vasitəçilik missiyasının **iflasının sübutudur**;
- c) konflikt tərəflərinin (Ermənistanla Azərbaycanın) münaqişənin **yalnız hərbi yolla** həllinin mümkünlüyü qənaətidir. (“İkinci Qarabağ savaşı” Azərbaycan üçün “problem”in qəti və birdəfəlik həllindən ötrü Böyük Vətən müharibəsidir);
- d) bu kimi **səbəb – nəticə əlaqəsi** müstəvisində Minsk Qrupunun fəaliyyətinin elə ilk çağından başlayaraq özünü göstərən **qaçılmaz uğursuzluğun – labüd nəticəsizliyin** münaqişənin indiki durumunun reallıqları və sırf yeni şərtləri ilə əsla uzlaşmamasının **təsdiqidir**;
- e) çox yaxın keçmişin məlum (məşhur) nizamlama proseslərinin başlıca

hadisələri, mühüm sənədləri və s. elmi-siyasi baxımdan bir daha nəzərdən keçirilməsinə (saf-çürük edilməsinə) olan **kəskin ehtiyacın tələbidir**. (Bununla bağlı da Minsk Qrupunun Roma – Paris – Vyana “Cədvəl”lərinin və onlara dair baxışların, mövqələrin təhlili zəruridir).

Əsas hissə. ATƏT-in Ermənistanla Azərbaycan arasındakı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair **ilkin səyləri** əsasən çoxsaylı müzakirələr, regiona missiyalar və xeyli “Cədvəl”lərin qəbulu ilə əlamətdardır. Bunların əsasında hazırlanan məruzələr və çıxarılan qərarlar ATƏM-in rəhbər strukturlarının [1; 2] gəldikləri bu kimi qənaətləri (tövsiyələri) qeyd etməyə imkan, dəlil verir:

- Dağlıq Qarabağın Azərbaycan torpağı olması;
- münaqişənin sülh yolu (sərhədlərin dəyişdirilməməsi şərti) ilə tənzimlənməsi;
- Dağlıq Qarabağa dair Minsk Sülh Konfransının çağırılması və onun Yekun sənədinin qəbul edilməsi;
- Minsk Qrupunun yaradılması və s.

Minsk Qrupunun ilkin fəaliyyəti aşağıdakıların önə çəkilməsini zəruri edir:

1. Minsk Konfransının 1992-ci il iyunun 23-də və 1993-cü il avqustun 7-dən gec olmayaraq rəsmən açılmasına dair ilk iki cəhd nəticə vermədi. Minsk Qrupunun çoxmərhələli Roma danışıqlarında (VI.1992; II,IV.1993) Azərbaycan Respublikasının (AR-in) işğalçı qoşunların Şuşa ilə Laçından çıxarılması və məcburi köçkünlərin yerlərinə qayıtmaları tələbi ermənilərin Goranboy-Ağdərəyə dair iddialarıyla qarşılaşdı. Münaqişə tərəfləri həmçinin Dağlıq Qarabağın Minsk Konfransında təmsil olunması məsələsində də razılığa gələ bilmədilər. Ermənilər müşahidəçi statusu ilə razılaşmayıb tamhüquqlu iştirakçı tələbi ilə çıxış etdilər. Onlar həm də Türkiyənin konfransda iştirakına qarşı çıxdılar. Azərbaycan tərəfi isə DQ icmaları təmsilçilərinin yalnız AR nümayəndə heyətinin tərkibində konfransa qatıla biləcəklərini mümkün saydı.

2. Minsk Konfransının ilk sədri M.Rafaellinin [4] münaqişə bölgəsinə səfərləri zamanı (V,VIII.1992; VII.1993) edilən - hərbi əməliyyatların dayandırılması, müşahidəçilərin ilkin qrupunun cəbhə xətti boyu yerləşdirilməsi və s. - təkliflər də ermənilər tərəfindən birmənalı qarşılanmadı. Yəni atəşkəsin tətbiqinə dair Alma-Ata Memorandumu (27.VIII.1992) və onun əsasında imzalanan İcevan protokolu (3.IX.1992) ermənilərin pozucu hərəkətləri üzündən həyata keçirilmədi [3, 116].

3. Ermənistan nizami ordu hissələrinin AR-in Kəlbəcər rayonunu işğal etmələri **ATƏM-in rəhbər qurumlarının və MQ-nin bir sıra sənədlərinin** ərsəyə gəlməsini şərtləndirdi. Onlardan bəzilərinin qısaca nəzərdən keçirilməsi bunları açıqlamağa imkan verir:

a) ATƏM-in mühüm strukturlarından birinin Praqada keçirilən fəvqəladə iclasında (IV.1993) qəbul edilən bəyanat. O, münaqişə bölgəsindəki

real durumu dəqiq və tam əks etdirə bilmədi. Rusiyanın müdafiə etdiyi Ermənistanın konsessusdan imtina hüququndan iki dəfə yararlanması nəticəsində:

- Azərbaycan torpaqlarını tutan silahlı qüvvələrin oralardan çıxarılması tələbi bəyanatda öz ifadəsini tapmadı;
- habelə sənəddə qeyd edilən “işğalçı qüvvələr”in kimliyi açıqlanmadı (Ermənistan Kəlbəcərin DQ erməniləri tərəfindən tutulduğunu bildirdi).

b) MK və MQ-nin iştirakçılarından “Doqquzlar”ın (Azərbaycanla Ermənistan arasında savayı dövlətlərin) Roma toplantısında (VI.1993) qəbul edilən “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli”. (“Roma cədvəli” adlandırılan bu tədbirlər [3, 130] bir qədər sonra yeniləşdirildi və diplomatiya dairələrində “Paris cədvəli”, “Vyana cədvəli” kimi tanınan sənədlərlə tamamlandı).

“Roma cədvəli” nəzərdə tuturdu:

- münaqişə tərəflərinin onu dərhal və qeyd-şərtsiz qəbul etmələrini;
- erməni qoşunlarının 1993-cü il iyunun 21-dək Kəlbəcərdən çıxarılmasını;
- MQ üzvü olan dövlətlərin təmsilçilərinin Cenevrədə qeyri-formal məsləhətləşmələr keçirmələrini;
- cəbhə bölgəsində beynəlxalq müşahidəçilərin yerləşdirilməsini;
- Minsk konfransının 1993-cü il avqustun 7-dən gec olmayaraq işə başlamasını.

“Doqquzlar”ın ilk (Roma) “cədvəl”i müxtəlif dəyərləndirmələrə səbəb olmaqla yanaşı münaqişə tərəflərinin fərqli mövqelər tutduqlarını da göstərdi. Bəzi analitiklərə görə, “Roma cədvəli” əslində üçtərəfli (ABŞ, Rusiya, Türkiyə) planın – Ermənistanın rədd, Azərbaycanınsa qəbul etdikləri - üçüncü variantının (V.1992) təkrarı idi. AR-in bəyəndiyi bu “cədvəl”lə də [3, 138, 141] Ermənistan razılaşmadı. Bu da ermənilərin Dağlıq Qarabağın münaqişə tərəfi kimi tanınmasına və Minsk Konfransının tamhüquqlu iştirakçısı olmasına yönəlik söyləri ilə bağlı idi.

“Roma cədvəli”nin yeniləşdirilməsi, yəni müəyyən müzakirələr, əlavələr, düzəlişlər əsasında **“Paris cədvəli” (IX.1993) və “Vyana cədvəli” (XI.1993)** hazırlandı. Həmin iki “cədvəl”in başlıca məqamları, onlara dair **dəyərləndirmələr və mövqelərlə** bağlı aşağıdakıları ümumiləşmiş qaydada (tezisvari) belə qeyd etmək olar:

1. Paris - Vyana “Cədvəl”lərində BMT-nin sənədlərinin (ilk üç məlum qətnamə və s.) tələblərindən geriçəkilmə hallarına yol verilmişdi. Belə ki, Azərbaycan tərəfinin təkliflərinin nəzərə alınmaması üzündən BMT-nin işğalçı qoşunların tutduqları ərazilərdən qeyd-şərtsiz çıxarılmaları barədə tələbinə məhəl qoyulmadı, yəni bu sahədə müəyyən ilkin şərtlər (öncə kommunikasiyaların açılması və s.) irəli sürüldü. “Cədvəl”lər güc (zor) vasitəsilə ərazi əldə edilməsi və ona hüquqi statusa nail olunmasına çalışılmasını pisləyərək rədd etsə də, işğalçı qüvvələrin Şuşa və Laçından çıxarılmaları tələbini qoymurdu. Bu sənədlər habelə münaqişənin əslində mərhələlərlə həllini nəzərdə tuturdu. Yəni atəşkəs işğalçı qoşunların çıxarılması - status sxemi (sistemi) əsas

götürülürdü (Status məsələsi Minsk Konfransında müzakirə edilməli idi).

2. “Cədvəl”lər də, BMT qətnamələri kimi, “münaqişə iştirakçısı olan tərəflər”, “tutulən ərazilər” və digər üstüörtülü ifadə-fikirlərdən xali deyildi. Onlarda da Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzün birbaşa tərəfi və səbəbkarı olması açıqca yazırmıdı. Bunun üzündən də, Dağlıq Qarabağın erməni icması münaqişə tərəfi adına və ardınca isə beynəlxalq siyasi- hüquqi statusa iddia edirdi.

3. Bu sənədlər də, ATƏM-in fəaliyyət prinsipləri və mexanizmindən irəli gələn səbəblərə görə, əməli təsir gücü və imkanlarına malik deyildi. Onlar məsləhət (tövsiyə) səciyyəli olduqlarından razılaşmaları pozan tərəfə təzyiq göstərmə, heç olmazsa sanksiyalar tətbiqi və s. imkanlara malik deyildilər. Əslində “Cədvəl”lər yalnız münaqişə bölgəsinə müşahidəçilər qrupu (o da tərəflərin qarşılıqlı razılığına əsasən) göndərmək səlahiyyəti verirdi. Təşkilatda tətbiq edilən “qarşılıqlı güzəşt” qaydası və prinsipi də razılaşmalara əməl etməyən tərəfin məsuliyyətdən yayınmasına şərait yaradırdı. Müvafiq məsləhətləşmələr əsasında gələnən razılaşmaları “pозan tərəfin məsuliyyət daşıyacağı”na dair xəbərdarlıq və tələblərə Ermənistan əsla məhəl qoymurdu. BMT qətnamələrinin prinsiplərini pozan və “cədvəl”lərin tələblərinə əməl etməyən Ermənistan hətta beynəlxalq hüququn qaydalarına kobudcasına etinasızlıq göstərdi. Yəni diplomatiyada nonsens sayıla biləcək hərəkət etdi: ATƏM sədri xanım M.Uqlasın 1993-cü il oktyabrın sonlarında münaqişə bölgəsinə səfəri zamanı AR-in Zəngilan rayonunu tutdu (Beynəlxalq diplomatiya və hüquqa belə hörmətsizlik halları Ermənistan üçün səciyyəvidir. Azərbaycan və Ermənistanın dövlət başçılarının İranın vasitəçiliyi ilə Tehranda keçirilən danışıqları zamanı (V.1992) da Şuşa işğal olunmuşdu).

4. Azərbaycan öz təkliflərinin nəzərə alınmaması və bununla bağlı BMT TŞ-yə, ATƏM-in strukturlarına etdiyi müraciətlərə məhəl qoyulmamasına görə “Cədvəl”lərin bir sıra prinsip və tədbirlərini ədalətsiz, gerçəklikdən uzaq sayaraq bu sənədlərlə haqlı olaraq tam razılaşmadı. Beynəlxalq hüquqa, BMT və ATƏM-ə, digər təşkilatlara, onların sənədlərinə kobudcasına saymazlıq edən Ermənistan isə Azərbaycanı “cədvəl”lərlə razılaşmamaqla sülhəratma prosesini əngəlləməkdə (pozmaqda) təqsirləndirdi.

Roma – Paris – Vyana “cədvəl”lərindən ATƏM-in Budapeşt Zirvə toplantısına qədərki dövəndə də “Dağlıq Qarabağ problemi”nin həllinə dair müzakirə-məsləhətləşmələr aparıldı, xeyli sənədlər (protokol, tədbirlər planı və s.) qəbul edildi, bəyanatlar verildi. Onların başlıcaları sırasında isə aşağıdakıları vurğulamaq lazımdır:

- münaqişənin tənzimlənməsi ilə bağlı ATƏT - Rusiya qarşılaşması;
- ATƏM-in Parlamentlərarası Assambleyasının Vyana sessiyasında (VII.1994) Minsk Qrupunun “Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları” ifadəsi (etirafı);
- MQ-nin Praqa görüşü (IV.1994) - “Etimadı möhkəmləndirmək tədbirləri”

planının qəbulu;

- “Bişkek danışıqları (protokolu)” və Rusiyanın “Böyük Siyasi Saziş”i ətrafında diplomatik mübahisələr və s.

Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünü təşkil və himayə edən Rusiya lap əvvəldən münaqişənin bütün beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən də ATƏT vasitəsilə tənzimlənməsini əngəlləyirdi. Minsk Qrupunda daimi həmsədrlik statusuna malik olan Rusiya münaqişənin “həlli”ndə tək sözsahibi olmağa çalışırdı. Ümumiyyətlə, “Dağlıq Qarabağ problemi”nin həllindəki ATƏT – **Rusiya fikir ayrılıqlarının başlıca məqamları** özünü bunlarda təzahür etdirir:

- ATƏT çoxtərəfli vasitəçilik və beynəlxalq sülhəratma qüvvələrinin formalaşdırılması, bununla həm də Qafqazın yenidən tamamilə Rusiyanın nüfuz dairəsinə keçməsinə imkan verilməməsi mövqeyindən çıxış edir;
- Rusiya isə bu təşkilatı sülh prosesindən kənarlaşdırmağa, münaqişənin (beynəlxalq nizamlama görüntüsü olaraq) MDB çərçivəsində - özünün təkliddəki missiyası, “fərdi sülhpərvərlik” - vasitəsilə - “həllinə çalışır”. Bunlara görə də cəbhə bölgəsinə yalnız öz qoşunlarının göndərilməsinə söylər göstərir. Bununla da, Cənubi Qafqazda təsir (nüfuz) dairəsini genişləndirmək və möhkəmləndirmək məqsədini güdür [5, 140] (Yeri gəlmişkən, onun öz hərbi hissələrini yenidən Azərbaycana qaytarmaq cəhdi 1994-cü ilin mayında respublikada xalqın güclü etiraz çıxışlarına və Milli Müqavimət Hərəkatının yaranmasına rəvac verdi).

Rəsmi Moskva hələ münaqişənin nizamlanmasına dair ilkin beynəlxalq söylər mərhələsində bir sıra təşəbbüs, plan, saziş layihələri və s. ilə çıxış etdi. Bunlar həm də ATƏM-in vasitəçilik missiyasını əngəlləmək və təşəbbüsü ondan qoparmaq məqsədlərini güdüdü. ATƏM də öz növbəsində vasitəlikdəki missiyasını davam etdirməkdə israrlı olaraq bəzi yeni sənədlər hazırladı. Nəticədə **ATƏM - Rusiya qarşılaşmasının ifadəsi olan planlar** ortaya çıxdı: **a)** Moskva, Bakı və İrəvanın təmsilçilərinin RF paytaxtındakı görüşündə (II.1994) müzakirə edilən **Rusiya planı**; **b)** Minsk Qrupunun Praqa toplantısında (IV.1994) hazırlanan “Etimadı möhkəmləndirmək tədbirləri” planı və **“Doqquz”ların yeni bəyanatı**.

Rusiyanın planı, yəni “Silahlı münaqişəyə son qoymaq və onun nəticələrini ləğv etmək haqqında” saziş nəzərdə tuturdu:

- tərəflərin BMT-nin məlum qətnamələrinin reallaşdırılmasına kömək etmələrini;
- Ermənistanla yanaşı Dağlıq Qarabağın erməni icmasının da münaqişə tərəfi kimi tanınmasını və ona - azərbaycanlı icmasından fərqli olaraq – müzakirə edilən sənədləri imzalamaq hüququnun verilməsini;
- Dağlıq Qarabağın hüquqi statusunun sonralar və qarşılıqlı güzəştlər əsasında müəyyənləşdirilməsini;
- işğal olunmuş torpaqların azad edilməsini və boşaldılan ərazilərdə, lokal

təhlükəsizlik zonalarında Rusiya hərbiçilərinin başçılıq etdikləri Birləşmiş Qərargah hərbi qüvvələrinin yerləşdirilməsini (Onların tərkibi açıqlanmırdı. Habelə Şuşa məsələsinə münasibət bildirilmirdi. Laçın rayonunun isə Ermənistanla Dağlıq Qarabağ arasındakı yolun (“Dəhliz”in) təhlükəsiz işləməsini təmin edən beynəlxalq nəzarət rejiminin yaradılması ilə eyni vaxtda azad olunması nəzərdən keçirilirdi).

ATƏM-in Minsk Qrupunun “Praqa sənədləri” (“Etimadı möhkəmləndirmək tədbirləri” və “Doqquzlar”ın bəyanatı) ilə Rusiyanın planı arasında **uyğun gələn və uzlaşmayan məqamlar** vardı. Belə ki, **üst-üstə düşən hallarla** bağlı, hər iki plan BMT-nin məlum qətnamələrinin “işğalçı qoşunların tutulan ərazilərdən qeyd-şərtsiz çıxarılması” tələbinin əvəzində zəbt edilən torpaqlarımızın ilkin şərtlərlə (Azərbaycanın Ermənistanla və Dağlıq Qarabağla bütün kommunikasiyaları açması və s.) boşaldılmanı əsas götürürdü. **Toqquşan mövqelərə** gəldikdə isə Rusiya planı Minsk Konfransının mandatıyla, habelə MQ-nin Dağlıq Qarabağı münaqişə tərəfi kimi tanımamasına dair mövqeyi ilə uzlaşmırdı. Bunlara görə də Rusiya planı yetərli (məqbul) sayılmadı (Sözləyişi, “Doqquzlar”ın “Praqa bəyanatı”nda münaqişə bölgəsində hərbi şəraitin yenidən kəskinləşməsindən rahatsızlıq bildirilsə də, bu halın səbəbkarı və atəşkəsin mexanizmi açıqlanmırdı).

Bişkek danışıqları (protokolu) və “Böyük Siyasi Saziş”lə (“BSS”) bağlı da ATƏM-Rusiya mübahisələri oldu. Minsk Qrupuna üzv olan dövlətlərin - MDB Parlamentlərarası Məclisinin (əslində Rusiyanın) təşəbbüsü ilə - Bişkek görüşünün [3, 152-153; 6,72] (V.1994) sənədi, yəni Yekun protokolu da birmənalı qarşılanmadı. AR bu sənədlə elan olunan atəşkəslə razılığa da, onu bütövlükdə qəbul etmədi (imzalamadı). Çünki Yekun protokolu “qoşunların tutulmuş ərazilər”dən (yenə də üstüörtülü, ümumi ifadələr) çıxarılmasını vacib saysa da, erməni icmasını münaqişə tərəfi kimi qəbul edərək ona sənədi imzalamaq hüququ verirdi (Əvvəlkiyədəki kimi, bizim icma “unudulurdu”).

Rusiyanın “Böyük Siyasi Saziş”ə dair təklifi və sənədi də ATƏM tərəfindən birmənalı qəbul olunmadı. Öncə Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan Müdafiə nazirlərinin Moskva (V.1994) və Minsk Qrupunun Vyana (VII.1994) toplantılarında müzakirə edilən bu sənəd (**“BSS”) fərqli rəylər və yanaşmalar** doğurdu. Onları qısaca-ümumiləşdirilmiş qaydada belə formulə etmək mümkündür:

a) Minsk Qrupunun o vaxtkı rusiyalı həmsədri V.Kazimirovun nəzər nöqtəsinə görə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üç mərhələli tədbirlər prosesi ilə tənzimlənməli idi: I. Davamlı atəşkəs rejiminə nail olunması. II. ”Böyük Siyasi Saziş”in imzalanması. III. Qoşunların tutulan ərazilərdən çıxarılması. (Bu rus diplomatı sonralar, yəni 2007-ci ildə “Realny Azerbaydjan” qəzetində dərc etdiyi seriya yazılarında Minsk Qrupunun ilkin fəaliyyətinə dair çoxlu sensasiyalı, maraqlı, mübahisəli açıqlamalar etmişdi). Rusiya tərəfinin fikrincə, ciddi hüquqi sənəd olan “ BSS” Minsk Qrupunun planı ilə müqayisədə çox

sadə idi və ümumiyyətlə, ATƏM sülhyaratma mexanizminə malik deyildi. Moskva müzakirələrinin (V.1994) MQ təmsilçilərisiz aparılması isə ayrıca müvafiq ATƏM-Rusiya görüşünün keçirilməsinin nəzərdə tutulması ilə izah olunurdu. Rusiya, həmçinin “BSS”-yə əsasən münaqişə bölgəsinə göndərəcəyi hərbi hissələrə BMT-nin sülhməramlı qüvvələri statusunun (mandatının) verilməsinə səylər göstərirdi.

b) Minsk Konfransı-Qrupunun yeni sədri Y.Eliasson MQ-nin Vyana toplantısında (VII.1994) “Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları” ifadəsini işlətməklə bərabər yeni sülh təşəbbüsü irəli sürərək əslində münaqişənin tənzimlənməsinə dair danışıqlarda növbəti mərhələnin əsasını qoydu. Sədrin “BSS”-yə dair açıqlamasına görə isə ona - Rusiya ilə ATƏM arasında müəyyən kompromisləri ifadə edən - bəzi əlavə və dəyişikliklər olunmaqla ortaq bir sənəd münaqişə tərəflərinə verilməli idi. Başqa sözlə, münaqişənin tənzimlənməsi prosesində ATƏT ilə rəsmi Moskvanın vasitəçilik missiyalarının, yəni MQ-nin “Vyana cədvəli”ylə (1993) Rusiya planının uzlaşdırılması istənilirdi.

Amma MQ-nin Vyanadakı daha bir iclasının (X.1994) çoxmillətli sülhməramlı qüvvələr yaradılması qərarı ATƏM - Rusiya uzlaşmasına yer qoymadı. O, Rusiyanı nəinki qane etmədi, hətta narazı saldı. Çünki ATƏM-in tarixində və fəaliyyətində bu sayaq ilk qərar (tədbir) kimi səciyyələndirilən həmin diplomatik akt münaqişə bölgəsinə 3 min nəfərə yaxın (tərkibində heç bir dövlətin 30%-dən artıq hərbiyə malik olmaması şərtiylə) sülhməramlı qüvvələrin göndərilməsini və habelə bu işin bütün məsuliyyətini MQ-nin daşıyacağını nəzərdə tuturdu.

Bunları özü üçün münaqişənin tənzimlənməsi prosesindən kənarlaşdırılma kimi dəyərləndirən Rusiya diplomatiyasının yarıgerçək-yarıəsassız dəlillərinə görə ATƏM-in bu cür münaqişələri nizamlama təcrübəsi və MQ-nin müvafiq mandatı yox idi. Halbuki, əslində Rusiya özünün yaratdığı münaqişələrin (Dağlıq Qarabağ, Dnestriyanı, Abxaziya, Cənubi Osetiya) həllində əsla maraqlı deyildir. O, həmçinin MQ-yə belə bir mandat verilməsini əngəlləmişdi. Digər yandan, Minsk Konfransının müvafiq mandatı olduğundan onun MQ-yə də verilməsinə lüzum görülmürdü. Və, ATƏM-in münaqişə bölgəsinə sülhyaradıcı qüvvələr göndərmək planı Azərbaycan tərəfindən dəstəklənsə də, Ermənistan (əslində Rusiya) onu rədd etdi. Minsk Qrupunun yeni sədri A.Bürnerin regiona turnesi və məlum qərarı müdafiə etməsi də nəticəsiz qaldı.

Nəticə və elmi yenilik. Məqalədə gəlinən **elmi nəticə və qənaətləri** tezisvari belə sıralamaq olar:

1. Bizcə, dinc yolla (sülhlə) nizamlamadan hərbi müstəvidə həllə keçidi şərtləndirən amillər arasında bunlar önə çəkilə bilər:

- “nəticəsizliyin nəticəsi” (vasitəçilik missiyalarının uğursuzluğu = hərbi yolla həllə keçid formulası);

- “dondurulmuş münaqişələr” sırasına tam qatılma perspektivi və təhlükəsi;

- Ermənistanın hərbi təcavüzü və təxribatlarının problemləri və s.

2. Əsas vasitəçilik missiyasının (səyinin), yəni ATƏT MQ-nin müxtəlif fərqli mərhələlərdən keçən fəaliyyətinin ilkin çağının başlıca göstəricilərinə isə, fikrimizcə, bunların aid olunması mümkündür:

a) müsbət mahiyyətli:

- məlum “Cədvəl”lərin tərtibi;
- “Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları” kimi etiraf;
- Kəlbəcərin dərhal qaytarılması tələbi
- “Doqquz”ların bəyanatları və s.

b) Mənfi yönümlü:

- Minsk Konfransının çağırılması məsələsində uğursuzluq (nəticəsizlik);
- “İkili yanaşma” əlamətləri;
- Rusiyanın “fərdi sülhpərvərliyi” qarşısında zəiflik;
- əməli təsiretmə gücü və imkanlarından məhrumluq;
- Şuşa və Laçının qaytarılması ilə bağlı qətiyyətsiz mövqe və s.

ƏDƏBİYYAT

1. ATƏT – Azərbaycan münasibətləri/mfa.gov.az/az/content/170/avropada–tehlukesizlik–ve–emekdasliq–teskilati–atet–azerbaycan–minasibetleri. Müraciət tarixi: 02.10.2020
2. Azərbaycan – ATƏT/republic.preslib.az/az_a7-5.html. Müraciət tarixi: 01.10.2020
3. Əhmədov E.İ. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü: təhlili xronika (1987-2011). Ensiklopedik nəşr. Bakı: Ay-ulduz, 2012, 912 s.
4. Hacıyev H. “Ermənistandan cədvəl gözləyirik – “Qarabağdan qüvvələrin çıxarılması ilə bağlı/ <https://azsiyaset.com/siyaset/1090-Ermenistandan-cedvel-gozleyirik.html>. Müraciət tarixi: 11.10.2020
5. Мархулия Г. Карабахский конфликт в свете геополитических интересов Держав. / “Qarabağ dünən, bugün və sabah”. 19-cu elmi-əməli konfransının Materialları. Bakı: Elgün–NO, 2020, s.131-145.
6. Nağı A. Qarabağ müharibəsi: Qısa tarix. Bakı: Ağalarov Anar, 2014, 120 s.

РИМСКАЯ– ПАРИЖСКАЯ – ВЕНСКАЯ «ТАБЛИЦЫ» МИНСКОЙ ГРУППЫ ОБСЕ: ПРОБЛЕМЫ И БЕЗРЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ

ИСМАИЛ МУСА

РЕЗЮМЕ

В статье раскрываются сущность, реалии и требования (условия) нынешнего нового исторического этапа в процессе урегулировании Нагорно Карабахского конфликта. Также выделяются причины перехода к решению проблемы военным путем. Основное внимание в исследовании уделяется анализу начального периода посреднической миссии Минской Группы (МГ) ОБСЕ. Здесь рассматриваются главные объективные положения и негативные стороны Римской – Парижской – Венской «Таблиц» МГ. Далее ведутся некоторые обобщения в связи с факторами, обуславившие безрезультативности начальной деятельности («Таблицы» и др.) посреднической группы.

Ключевые слова: Нагорно Карабахский конфликт, Минская Группа, Римская–Парижская–Венская «Таблицы», неудача (безрезультативность), решения военным путем.

ROME–PARIS–VIENNA “TABLES” OF OSCE MINSK GROUP: PROBLEMS AND INEFFECTIVENESS

İSMAİL MUSA

SUMMARY

The article describes the essence, realities and requirements (conditions) of the current new historical stage in the settlement of the Nagorno-Karabakh conflict. It also emphasizes the reasons for starting a military solution to the problem. The study mainly pays attention on the analysis of the initial period of the OSCE Minsk Group (MG) mediation mission. Here the main objective provisions and negative aspects of the MG Rome-Paris-Vienna "Tables" are considered. Afterwards some generalizations are made about the factors that lead to the ineffectiveness of the initial activities of the mediation group ("Tables", etc.).

Keywords: Nagorno – Karabakh conflict, Minsk Group, Rome – Paris – Vienna “Tables”, failure and ineffectiveness, military solution